

Pratarmė

Literatūros organonas

Loreta Mačianskaitė

Vilniaus universitetas
E-mail: loreta.macanskaite@flf.vu.lt
<https://orcid.org/0000-0001-8106-3406>
<https://ror.org/03nadee84>

Jurgita Katkuvienė

Vilniaus universitetas
E-mail: jurgita.katkuviene@flf.vu.lt
<https://orcid.org/0000-0002-3545-6273>
<https://ror.org/03nadee84>

Sąvoka „organonas“ nuo Aristotelio laikų reiškia ne doktriną ar užbaigtą žinojimo sistemą, bet mąstymo instrumentą – nenutrūkstamą ieškojimą. Būtent tokia prasme šią sąvoką vartojo semiotikas ir literatūrologas Kęstutis Nastopka, kurio atminimui skiriamas šis žurnalo numeris. *Literatūros organonas* pagal Nastopką suvoktinas kaip metodinė laikysena, pirmiausia orientuota į konkrečiomis literatūros analizėmis nuolat tikrinamą praktiką ir pabrėžianti, kad „tyrėjui kylantys klausimai visada yra klausimai sau pačiam“.

Šis savirefleksinis judesys žurnalo rengėjoms tapo kertine intencija: pagerbdamos savo mokytoją, kartu siekiame permąstyti semiotiką – ne kaip sustabarėjusį mokslą ar baigtą paveldą, bet kaip gyvą projektą, kurio tęstinumas priklauso nuo jį praktikuojančiųjų išipareigojimo ir atvirumo naujoms idėjoms. Svarbiausiu

šio numerio objektu pasirinkta literatūra – istoriškai pagrindinė semiotinių tyrimų erdvė, kurioje tikrinami ir permaštomai teoriniai instrumentai. Į literatūrą, o kartu ir literatūros (ne tik semiotinius) tyrimus, kvietėme pažvelgti plačiau – ne laikyti juos savaimine vertybe, bet permaštyti pačios literatūros statusą, tradicinę jos sampratą, santykį su dabarties medijomis ir t. t.; klausti, kas būdinga naujausiai poezijos kalbai, ar egzistuoja mitinis literatūros matmuo šiuolaikiniuose kūriniuose; apmaštyti, ar tebeaktuali literatūros teorija ir kokios šiandien literatūros semiotikos perspektyvos bei sąsajų su kitais metodais galimybės.

Žurnalą pradeda trys Algirdo Juliaus Greimo tekstai – *Apie poetinio diskurso teoriją*, *Apie prasmę II* ir *Apie pyktį: leksinės semantikos studija*, sudarantys savitą teorinį ciklą. Ypatingo dėmesio nusipelnė pirmasis tekstas – Greimo įvadinis straipsnis knygai *Poetinės semiotikos apybraiža (Essais de sémiotique poétique, 1972)*, skirtas poetinio diskurso metodologinių prielaidų konstravimui. Nors šis straipsnis lietuviškai skelbiamas pirmą kartą (vertė Vincentas Klipčius), netiesiogiai jis jau buvo pažįstamas per paties Greimo teorijos praktinę realizaciją – Marcelijaus Martinaičio eilėraščio „Ašara, tau dar anksti“ analizę, tapusią chrestomatiniu literatūros semiotikos pavyzdžiu. Kiti du tekstai – šiam leidiniui parengti ir aktualizuoti Kęstučio Nastopkos naujai atlikti vertimai, numatyti publikuoti Greimo vertimų rinktinėje, kurios jis taip ir nespėjo parengti. Visus vertimus tikslino specialioji redaktorė Nijolė Keršytė, kuri ne tik sužiūrėjo atnaujintą terminiją, bet ir parengė išsamius komentarus. Nauji Greimo vertimai – nepamainoma medžiaga ne tik semiotikos studijoms, bet ir platesniems tyrimams.

Greimo mokinio Denis Bertrand'o straipsnyje „Emocija, teisė, romanas“ išplečiamas semiotinės analizės laukas, nagrinėjant teisės diskursą kaip emocijų struktūruojamą reikšmės kūrimo erdvę. Straipsnyje, remiantis įvairiais pavyzdžiais – nuo šiuolaikinių viešųjų diskursų iki prancūzų literatūros klasikos tekstų, aptariama emocijų paradigmė tipologija ir sintagminė struktūra teismo procese, taip pat emocijų vaidmuo kuriant simuliakrą ideologinėje manipuliacijoje, nagrinėjamos normatyvinių kalbų struktūros ir

jų santykis su afektais. Svarbiausia straipsnio įžvalga siejasi su jausmų vaidmeniu įtvirtinant diskursą socialinėje tikrovėje – tai pogrėiminės semiotikos teorijos plėtotė.

Augusto Sireikio straipsnyje „Psichoanalizė ir literatūra: diskursyvinio subjekto problema“ reflektuojamos psichoanalitinės literatūros interpretacijos prielaidos, keliant klausimą, kaip tirti literatūrą nepažeidžiant jos diskursinių ribų. Problemos aktualumą lemia įtampa tarp psichoanalitinės kritikos tendencijos susitelkti į autorių ar skaitytoją ir struktūralistinės nuostatos, siejančios literatūrinį diskursą su jo uždarumu ir atsiejimu nuo empirinės realybės. Remiantis Gérard'o Genette'o poetikos samprata ir pasitelkiant Sigmundo Freudo, Melanie Klein ir Jacques'o Lacano teorines perspektyvas, analizuojama Giedros Radvilavičiūtės esė „Šiandakt aš miegočiu prie sienos“ iš rinkinio tuo pačiu pavadinimu (2010). Šis kūrinys leidžia rekonstruoti skirtingus diskursyvinio subjekto modelius ir kelti pramano bei tikrovės ribos klausimą.

Psichoanalitine prieiga, derinama su semiotiniais įrankiais, remiamasi ir Izabelės Skikaitės straipsnyje „Kūno savirefleksija Sigito Parulskio esė rinkinyje *Nuogi drabužiai*“. Autorė tikrina teminės kūniškumo izotopijos principą, taikomą heterogeniškam korpusui, ir rekonstruoja kūniškumo, nerimo bei tapatumo patirčių sąveiką. Tyrime išryškinama šių patirčių diskursinė raiška ir semantiniai ryšiai, parodant, kaip jie struktūruoja subjekto santykį su savimi ir kalba bei įsitvirtina teksto struktūroje.

Du straipsniai šiame numeryje susiję su Jurijaus Lotmano semiotika, atskleidžiant jos teorinį ir metodinį potencialą šiuolaikiniuose literatūros tyrimuose. Pirmasis straipsnis nagrinėja pačią teoriją, antrasis – praktinį lotmaniškos semiotikos pritaikymą. Ievos Šileikaitės straipsnyje „Semiotinė monada kaip lango provaizdis: teorinės vaizduotės trajektorijos Jurijaus Lotmano kultūros semiotikoje“ atsigręžiama į Lotmano teorinę vaizduotę, keliant klausimą apie figūratyvių sąvokų, tokių kaip „kaleidoskopas“, „matrioška“, „organizmas“, „veidrodis“, „spirale“ ir t. t., statusą jo metakalboje ir jų vaidmenį formuojant teorinį mąstymą. Tyrimo objektu pasirinktos dvi Lotmano kultūros semiotikos sąvokos – „langas“

ir „monada“; rekonstruojama šių sąvokų dinamika atskleidžia prasmingą jų tarpusavio ryšį – kaip pastangą konceptualizuoti tą patį reiškinių.

Silvi Salupere ir Jurgitos Katkuvienės straipsnyje, remiantis ankstyvojo Lotmano poetinio teksto analizės įrankiais, analizuojamas Gyčio Norvilo eilėraštis „europos litanija“ (iš rinkinio *grimzdimas*, 2017). Remdamosi Lotmano aprašytais vidiniais teksto santykiais ir netekstiniais santykiais, autorės nagrinėja eilėraščių formuojančių žanrų sąveiką, įvardžių sistema paremtą gramatinę teksto struktūrą bei strofų sandaros kompoziciją. Analizėje parodomas Lotmano metodinių įrankių produktyvumas tiriant šiuolaikinę poeziją.

Šiuolaikinės poezijos analizei skirtas dar vienas straipsnis – „Jautrumo poetika Giedrės Kazlauskaitės kūryboje (šiuolaikinės lietuvių poezijos štrichai)“. Akvilė Rėklaitytė siūlo naują lietuvių literatūroje skaitymo perspektyvą, grindžiamą metamodernizmo estetika. Tyrimo objektu pasirinkdama naujausią Kazlauskaitės poezijos knygą *Marialė* (2025), straipsnio autorė išryškina šios poezijos politinį ir socialinį angažuotumą, ryškų etinį matmenį. Šios teminės ir ją papildančios retorinės analizės dėmė atskleidžia savitą etinį lyrinio subjekto jautrumą. Pristatant tokias sąvokas, kaip socialinis nerangumas, jautrumo etosas, naujasis nuoširdumas ir t. t., šiame tyrime formuluojamas interpretacinis modelis, taikytinas ir kitų šiuolaikinių autorių poezijos analizei.

Pauliaus Prasausko straipsnis „Vaidmens kūrimas operos teatre“ iš kitų šio numerio tekstų išsiskiria analizuojamu objektu ir metodine prieiga. Pograiminė semiotinė analizė leidžia sceninę tapatybę suvokti kaip daugialypį virsmo procesą, apimančią santykį su atlikimo medžiagiškumu, socialines teatro struktūras ir atlikėjo patirtį. Tyrime ne tik atskleidžiama, kaip vaidmens kūrimą Lietuvos nacionaliniame operos ir baleto teatre formuoja skirtingos įtakos formos, bet ir išplečiamos pačios semiotinės analizės taikymo galimybės.

Rubrikoje „Pokalbiai“ 2025 m. lapkričio 14 d. Vilniaus universitete į diskusinį ratą susėdę mokiniai ir kolegės ne tik rekonstruoja

Kęstučio Nastopkos portretą, santykį su juo, bet ir aptaria lietuviškos semiotikos tradicijos tęstinumą, literatūros tyrimų problemas.

Numerio pabaigoje pristatomas semiotikų bendruomenei svarbus įvykis – 2025 m. rudenį įvykęs semiotikos studijų programos dvidešimtmečio minėjimas. Ta proga publikuojamas Greimo mokinio ir ilgamečio semiotikos programos dėstytojo Erico Landowskio pranešimas „Nuo standartinės semiotikos iki šiandieninių įsipareigojimų. Paskaita šventės proga“, apmąstantis šiuolaikinės semiotikos kryptis. Minėjimo organizatorė semiotikos magistrė Salvinija Cibulskienė pateikia išsamią renginio apžvalgą.

Pabaigti norėtume Nastopkos nuostata, kad joks tekstas negali nurodyti vieno „teisingo“ požiūrio, bet veikiau skatina manyti, jog pasaulis atsiskleidžia ir kaip parabolė, ir kaip mįslė, nuolat kviesdamas į nesibaigiančius ieškojimus.

Foreword

Organon of Literature

Loreta Mačianskaitė

Vilniaus universitetas
E-mail: loreta.macanskaite@ff.vu.lt
<https://orcid.org/0000-0001-8106-3406>
<https://ror.org/03nadee84>

Jurgita Katkuvienė

Vilniaus universitetas
E-mail: jurgita.katkuviene@ff.vu.lt
<https://orcid.org/0000-0002-3545-6273>
<https://ror.org/03nadee84>

The concept of the *organon*, since the time of Aristotle, has denoted not a doctrine or a completed system of knowledge, but an instrument of thought—a continuous process of inquiry. It is in this sense that the semiotician and literary scholar Kęstutis Nastopka employed the term, and this issue of the journal is dedicated to his memory. According to Nastopka, the *organon of literature* should be understood as a methodological stance oriented primarily toward practice, continually tested through concrete literary analyses, and emphasizing that “the questions that arise for the researcher are always questions directed at oneself.”

This movement of self-reflection has become a guiding intention for the editors of the journal: while honoring our teacher, we also

seek to rethink semiotics – not as a finished legacy, but as a living project whose continuity depends on the commitment and openness of those who practice it. Literature, chosen as the central focus of this issue, has historically been the primary domain of semiotic inquiry, where theoretical instruments are tested and rethought. We invited researchers to take a broader look at literature and, at the same time, at literary studies – not to regard them as an end in themselves, but to rethink the status of literature itself, its traditional conception, its relationship with contemporary media, and so on; to ask what characterizes the language of contemporary poetry, or whether there is a mythical dimension to literature in contemporary works; to consider whether literary theory remains relevant and what the current perspectives of literary semiotics are, as well as the possibilities for its integration with other methods.

The journal opens with three texts by Algirdas Julius Greimas – *On the Theory of Poetic Discourse*, *On Meaning II. Introduction*, and *On Anger: A Lexical Semantic Study* – which together form a distinct theoretical cycle. Particular attention is devoted to the first text, Greimas’s introductory essay to *Essais de sémiotique poétique* (1972), where the methodological foundations of poetic discourse analysis are constructed. Although this text is published in Lithuanian for the first time (translated by Vincentas Klipčius), it has already been indirectly familiar through the practical application of Greimas’s theory in the analysis of Marcelijus Martinaitis’s poem “A Tear Is Still Too Early for You,” which has become a classic example of literary semiotics. The other two texts, translated by Kęstutis Nastopka and intended for a collection of Greimas’s works that he himself did not have time to complete, have been prepared and updated for this publication. All translations were revised by the specialist editor Nijolė Keršytė, who also updated the terminology and provided extensive commentary. Greimas’s translations are not only an indispensable resource for studies in semiotics, but also for broader research – beyond the realm of literary studies.

In the article “Emotion, Law, Novel,” Denis Bertrand, a student of Greimas, expands the scope of analysis by examining legal

discourse as a field of meaning structured by emotions. The study discusses the place of emotions in legal language, their expression in the novel, the paradigmatic typology and syntagmatic structure of emotions in legal proceedings, as well as their role in the construction of simulacra and ideological manipulation. Drawing on a wide range of examples – from contemporary public discourse to classical French literary texts – Bertrand conceives literature as a distinctive class of discourse capable of reflecting the structures of normative languages and their relation to affects. The central insight of the article concerns the role of emotions in grounding discourse within social reality, thus contributing to the development of post-Greimassian semiotics.

Augustas Sireikis's article "Psychoanalysis and Literature: The Problem of the Discursive Subject" explores the premises of psychoanalytic literary interpretation, raising the question of how literature can be analyzed without violating its discursive boundaries. The relevance of the problem lies in the tension between the psychoanalytic tendency to focus on the author or reader and the structuralist view that literary discourse becomes an aesthetic object only when separated from empirical reality. Drawing on Gérard Genette's poetics and the theoretical perspectives of Sigmund Freud, Melanie Klein, and Jacques Lacan, the study analyzes Giedra Radvilavičiūtė's essay "Tonight I Will Sleep by the Wall," reconstructing different models of the discursive subject and reopening the question of the boundary between fiction and reality.

Izabelė Skikaitė's article, devoted to Sigita Parulskis's essay collection *Naked Clothes*, examines the problem of bodily self-reflexivity. Combining psychoanalytic and semiotic approaches, the author tests the principle of thematic corporeal isotopy within a heterogeneous corpus and reconstructs the interplay between experiences of the body, anxiety, and identity. The study highlights the discursive expression and semantic connections of these experiences, demonstrating how they structure the subject's relation to self and language and become inscribed in the textual structure.

Two articles in this issue engage with the semiotics of Yuri Lotman, revealing its theoretical and methodological potential in contemporary research. Ieva Šileikaitė's article "The Semiotic Monad as a Prefiguration of the Window: Trajectories of Theoretical Imagination of Juri Lotman's Semiotics of Culture" turns to Lotman's theoretical imagination, raising the question of the status of figurative concepts in his metalinguistic system and their role in the formation of theoretical thought. The study reconstructs the dynamics of the two concepts—"window" and "monad"—highlighting the efforts to conceptualize the same phenomena through these concepts. In the article "Gytis Norvilas' poem "European litany": the dynamics of text boundaries and structure" by Silvi Salupere and Jurgita Katkuvienė, drawing on the early analytical tools of Lotman's poetics, Norvilas's poem "European litany" is examined through the analysis of internal and extratextual relations, genre interactions, and grammatical structures, demonstrating the continued productivity of Lotman's methodological framework in the study of contemporary poetry.

Akvilė Rėklaitytė's article proposes a reading of Giedrė Kazlauskaitė's poetry collection *Marialė* (2025) grounded in the aesthetics of metamodernism. The study highlights dimensions of social engagement and ethical sensibility, formulating an interpretative model applicable to the analysis of other contemporary poetic texts.

Paulius Prasauskas's article "The Creation of a Role in Opera Theatre" stands out both for its object and its methodological approach. Through semiotic analysis, stage identity is conceptualized as a complex process of transformation involving the materiality of performance, the social structures of the theatre institution, and the performer's lived experience, thus extending the applicability of semiotic analysis beyond literary discourse.

In the section "Conversations," a portrait of Kęstutis Nastopka emerges through the testimonies of his students and colleagues, revealing not only personal relationships but also the continuity of

the Lithuanian semiotic tradition. The roundtable discussion took place on November 14, 2025, at Vilnius University.

The issue concludes with an account of an important event for the semiotics community – the 20th anniversary of the semiotics study program. On this occasion, a lecture “From standard semiotics to today’s commitments. Lecture for a celebration” by Eric Landowski is published, reflecting on the directions of contemporary semiotics. The event’s organizer Salvinija Cibulskienė provides a detailed overview of the event.

We would like to conclude with Nastopka’s statement that no text can prescribe a single “correct” interpretation; rather, it invites us to see the world both as a parable and as a riddle, continually calling for an unending pursuit of understanding.